

MARIJETA RAJKOVIĆ

PRILOZI POZNAVANJU MIGRACIJA KRIVOPUČANA

Marijeta Rajković
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
HR 10000 Zagreb

UDK: 314.8(497.5 Krivi Put
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2004-12-31

U članku se prikazuju migracije Krivopučana tijekom 20. stoljeća. Najprikladniji dan za to istraživanje bila je proslava krivoputskog blagdana Majke Božje Snježne, kada se ondje nastoje okupiti svi Krivopučani. Razmatraju se oblici vanjskih migracija (transkontinentale, u zapadnu Europu, susjedne zemlje), unutrašnjih (ponajviše u Slavoniju, bliža urbana središta). Pokušalo se ocrtati jesu li migracije bile privremene, trajne, sezonske, lutajuće, lančane... Također se promatra današnja povezanost migranata s lokalnom zajednicom.

Uvod

Na području Krivoga Puta istraživala sam u više navrata tijekom 2003. i 2004. godine.¹ Pri razgovoru svi kazivači pozivali su nas da dođemo u Krivi Put 5. kolovoza, *jer tada je ondje nešto sasvim drugo.*² Na taj dan održava se proslava blagdana Majke Božje Snježne, kojoj je posvećena krivoputska crkva. Zbog depopuliranosti kraja, pri spomenutim istraživanjima, razgovori s kazivačima nerijetko su vođeni u Senju, gdje danas živi većina Krivopučana.

¹ Provodila sam etnološka istraživanja u okviru znanstvenog projekta *Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca*, pod vodstvom doc. dr. sc. Milane Černelić s Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

² Petar Tomljanović *Čona*.

No, 5. kolovoza gotovo svi su došli u Krivi Put, jer je to prigoda da se susretnu: *To je najveći praznik za nas, tad se svi vide jednom na leto.*³

Ovaj prilog najvećim je dijelom rezultat terenskog istraživanja u Krivome Putu od 3. do 6. kolovoza 2004. Proslava blagdana istraživala se kao fenomen. Sveti i svjetovni dio istraživale su studentice etnologije Marija Kulišić i Ivana Vuković.⁴ Moja istraživanja bila su usmjerena na dva cilja. Prvi je bio istražiti migracije Krivopučana, a drugi saznati današnju povezanost migranata i njihovih potomaka s lokalnom zajednicom. Migracije stanovništva spomenute u kazivanjima odnose se na 20. stoljeće, za razliku od podataka vezanih uz dolazak iseljenih Krivopučana na proslavu Majke Božje Snježne, koji se ponajviše odnose na 2004. godinu. Koristila sam se tehnikama promatranja i intervjua.⁵ Osim podataka prikupljenih ovom prigodom, iskoristila sam građu s vlastitih ranijih istraživanja, koja se odnosi na tradicijsko gospodarstvo.⁶

Polazišta i ciljevi

"Tako su migracijska kretanja kao jedan od oblika prostorne pokretljivosti (cirkulacija je drugi) prisutna od pretpovijesnog doba do danas, zanimanje različitih znanosti za te socijalne fenomene kao da u posljednje vrijeme raste. (...) Migracije se proučavaju već više od stoljeća, da bi se jačanjem svijesti o ljudskim pravima i slobodama one sve više proučavale multidisciplinarno i iz različitih rakursa, od mikrosocijalnih do makrosocijalnih (...) Hrvatska je izrazito migracijska zemlja, obilježena velikim unutrašnjim migracijama nakon Drugoga svjetskog rata (selo-grad) i mnogobrojnim iseljeništvom."⁷

U radu sam nastojala istražiti faktore u domicilnom okruženju i to u migratornom, koji su uzrokovali migracije Krivopučana tijekom 20. stoljeća. Razmatraju se oblici vanjskih migracija (transkontinentalne, u zapadnu Europu, susjedne zemlje), unutrašnjih (ponajviše u Slavoniju, bliža urbana središta). Nastojala sam saznati jesu li migracije bile privremene, trajne, sezonske, lutajuće, lančane... Također se promatra današnja povezanost migranata, kao i njihovih

³ Stipe Prpić *Stipina* iz Gorice. Moram spomenuti da sam se i ja osjećala kao povratnik, poznavala sam većinu prisutnih, svi su nas pozdravljali.

⁴ Istraživanje je rezultiralo člankom istih autorica: Majka Božja Snježna u pučkoj pobožnosti na području Krivoga Puta, koji je objavljen u ovom broju *Senjskog zbornika*.

⁵ Intervjuiranje je provedeno pojedinačno i grupno, a primijenila sam polustrukturirani oblik intervjua.

⁶ Istraživala sam tradicijsku zemljoradnju, stočarstvo, pčelarstvo i lov. Građa je u sintetskom obliku i pripremi za objavu.

⁷ D. BABIĆ, 2003, 119.

potomaka, s lokalnom zajednicom. Prikazuje se povratak u lokalnu zajednicu (trajni i privremeni), te dolazak na proslavu blagdana Majke Božje Snježne.

Prema mojim saznanjima migracijama Krivopučana nitko se dosada nije sustavno bavio. Pronašla sam samo dva rada koji sadrže podatke o migracijama s ovog područja. Tako, primjerice, Milan Pavelić 1979. godine u radu o "Partizanskom odredu Alan" navodi: "Čitav kraj je jako brdovit, većinom golet s malo kraških udolja koje su stanovnici krčili, pa čak povrh Velebita iskorištavali u gajenju poljoprivrednih kultura...sagrađivši skromne nastambe kako bi obitelji osigurali krov nad glavom, a sebi povremeno svratište preko zime, jer je sve sposobno ljudstvo, moralo odlaziti u svijet tražeći rada i kruha kojeg kod kuće nije bilo... škrtu krašku zemlju nije mogla osigurati ni najminimalnije životne uvjete, što je prisiljavalo mnoge ljude da preko ljetne sezone odlaze za radom u druge krajeve."⁸ Etnologinja Milana Černelić u radu o "Dvije zadružne obitelji na području Krivoga Puta", 2000. godine, piše o životu ukućana, te između ostaloga daje primjer lutajućih migracija muških članova jedne zadružne obitelji: "Mile je dosta putovao za zaradom. ... od 1924. do 1925. godine, tražeći posla putovao je po Srbiji, Crnoj Gori, i drugdje po Kraljevini Jugoslaviji. (...) Stipe je kao zidar stalno putovao po Jugoslaviji, a kući je dolazio kao gost na mjesec dana. (...) Mirko je također već s 12 godina krenuo truhom za kruhom. Najprije je bio u Našicama, gdje je kuhao za brigadu 6 mjeseci. Ponovno je krenuo s 18 godina najprije po Srbiji kao naučnik kod zidara 1-2 godine, zatim po Crnoj Gori dvije godine i po Sloveniji 4-5 godina (...) Povremeno bi s putovanja dolazio na mjesec dva. 1937. došao je iz Slovenije i stavio si žrvanj oko vrata (oženio se). Ponovno je otišao u Sloveniju, zatim u Njemačku...Vratio se kući 1944. i nakon toga je ponovno zbog posla putovao po Srbiji i Bosni ... Njegov brat Joso počeo je putovati u potrazi za poslom sa 16 godina. Bio je u Srbiji i Njemačkoj."⁹ Autorica ukazuje da su migracije muških članova zadruge utjecale na organizaciju zadružnog života i podjelu poslova unutar obitelji, posebice na mijenjanje ženine uloge.

Služila sam se radovima o migracijama s područja Republike Hrvatske. Knjiga Većeslava Holjevca, iz 1969. godine: *Hrvati izvan domovine* pomogla mi je da shvatim migracije Krivopučana u kontekstu migracijskih kretanja s područja Republike Hrvatske. Rad fra Ilije Živkovića (svećenika), Željke Šporer i Duška Sekulića (sociologa) *Asimilacija i identitet* iz 1995. godine poslužio mi je kao teorijska okosnica. U starijoj literaturi, posebice sociološkoj i demografskoj, možemo saznati da je upravo Ličko-senjska županija, u kojoj se

⁸ M. PAVELIĆ, 1979, 211.

⁹ M. ČERNELIĆ, 2000, 200-201.

nalazi Krivi Put, "županija s najvećom stopom depopulacije od početka 1970.-ih godina. Opadanje broja stanovnika, kao rezultat radne migracije, istodobno je posljedica i uzrok zaostajanja u regionalnom razvoju. Kako se u pravilu iseljava mlađe stanovništvo (...), to zbog slabljenja radnog potencijala periferije uzrokuje njezino još veće zaostajanje u regionalnom razvoju." Osim navedenoga, razlog bavljenja migracijama Krivopučana smatram bitnim stoga što su "migracije seoskog stanovništva, posebice poljoprivrednog, značajan element transformacije tradicionalne seoske socijalne strukture, što utječe na kulturni inventar iste zajednice"¹⁰.

Potisni i privlačni faktori iseljavanja

U općinu Krivi Put ubrajaju se naselja Alan, Podbilo, Krivi Put, Mrzli Dol i Veljun Primorski.¹¹ Primarne gospodarske grane na području Krivog Puta bile su stočarstvo i zemljoradnja, a pojedinci su se bavili lovom na divlje životinje, ponajviše bez vatrenog oružja, te pčelarstvom. Obitelji su imale volove, krave, konje, ovce, magarce, mule, svinje i perad. Posjedovale su nekoliko jutara zemlje, najviše oranice i livade dok se stoka uglavnom napasala na zajedničkim pašnjacima na državnoj zemlji. Od poljoprivrednih kultura najučestalije žitarice bile su ječam i zob, te povrtlarske kulture: krumpir, kupus, mahunarke, mrkva i salata.¹² Međutim, te gospodarske djelatnosti nisu bile dovoljne za život, pa su muškarci nalazili dodatne izvore prihoda, što se zrcali u kazivanju Milana Tomljanovića *Periše iz Zamalića: Mi smo bili kočijaši, neki kirijaši*.¹³ *Neki su išli radit na prugu u Srbiju, najviše u šumi, čak su neki i u Rumunjskoj tesali građu, jer od poljoprivrede se nije moglo živjet. Onda bi obično ujesen uprtli torbu hrane, kolko možeš ponjet i po svijetu, u Crnu Goru, Srbiju onda se preko zime vrati nazad, pa u proliće opet. One sve pruge oko*

¹⁰ M. ŠTAMBUK, 1981, 125-130.

¹¹ U naselje Alan pripadaju zaselci Alan, Brina, Butković Dolac, Cigići, Klanac Alanski, Rupa, Vrtlina, Zamalić. U naselje Podbilo ubrajaju se zaselci Cupići, Matić Gaj, Murtići, Panjići, Plemići, Podbilo, Simerići, Šolići, Tomići, Žuljevići; u naselje Krivi Put - Anići, Gorica Krivoputska, Krivi Put, Longovac, Nikolići, Šošina, Šojatski Dolac, Špalji, Špinići, Zekanovići; u Mrzli Dol - Katići, Kostići, Lipo Jela, Lučići, Mrzli Dol, Pavelići, Pavići, Rusova Draga, Stanić Breg, Tamburi, te u naselje Veljun Primorski zaselci Brezica, Burići, Donji Veljun, Francikovac, Francikovac - Matići, Gornji Veljun, Kuljići, Lopci, Lukci, Marinovići, Milčići, Petrovo, Rončevići, Šabani, Škopci, Veljun Primorski, Zečevi (M. KORENČIĆ, 1979, 603-605).

¹² Za detaljniji uvid u prehranu preporučujem rad Jasmine Jurković, Tradicijska prehrana kao prilog poznavanja primorsko-bunjevačkog identiteta, koji je objavljen u ovom broju *Senjskog zbornika*.

¹³ Za detaljniji uvid o kirijanju preporučujem rad Danijele Birt, Transport i opskrba vodom na području Krivoga Puta, koji je objavljen u ovom broju *Senjskog zbornika*.

Čačka pa do Prištine, pa u Bosni, to je još moj pokojni djed od majke radija. Čača je i poginija na Palama. On je bija ka miner, mina zatajila, on išo tamo i poginija. Onda je tamo i osta, onda majka poslje htjela ić tražit grob u Sarajevo, al' ju odgovorili jer 'ko zna gdje je zakopan. Tako da su ljudi najviše išli pčelarilit (smijeh), išli radit po svijetu.

Nakon Drugoga svjetskog rata, 1947. godine napravljena je pilana, udaljena devet kilometara od Alana.¹⁴ Ondje je radilo stotinjak radnika iz Krivoga Puta i okolnih naselja, primjerice, iz Vratnika, Stolca, Krmpota, Crnoga Kala, Kosinja. Stanovnici iz bližih mjesta odlazili bi kući svaku večer, dok su radnicima iz daljega bile napravljene spavaonice i kuhinja. Poneki su ovamo doselili s obiteljima i napravili privremene kuće. Danas na ovom području ne živi nitko. Osim pilane nakon Drugoga svjetskog rata osnovana je i zadruga. No, već šezdesetih godina 20. stoljeća, prema kazivanju Ivana Tomljanovića Čone iz Podbila: *Bila je teorija svi u grad, onda su naši bižali. A nema di nas nema, ne postoji.*

Kazivači navode da je na području općine Krivi Put "nekada" stanovalo preko 5000 do 6000 stanovnika. Petar Tomljanović Šimaica kazao je *Nema ti tu nikoga, danas ni 150 ljudi, sve ti se to raselilo, moj sinko. Eto, dođu za Gospu.*

Zbog lakšeg praćenja sljedeća tablica poslužiti će nam da dobijemo potpuniju sliku o broju stanovnika Krivoga Puta od kraja 19. stoljeća do zadnjeg popisa stanovnika 2001. godine.¹⁵

	1890.	1890.	1910.	1921.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	2001.
Alan	477	396	451	391	370	282	321	260	91	11
Podbilo	415	437	573	492	398	378	375	310	181	46
Krivi Put	543	469	593	495	526	372	388	340	211	58
Mrzli Dol	414	416	468	366	354	349	308	215	110	27
Veljun Primorski	492	509	573	625	611	599	480	403	307	91
Ukupno	2341	2227	2658	2369	2259	1980	1872	1528	900	233

Iz Tablice vidimo da je broj stanovnika od 1910. godine opadao. Između 1910. do 1921. godine Krivi Put je izgubio 289 stanovnika, od 1921. do 1931. godine 110 stanovnika, od 1931. do 1948. godine 279 stanovnika. Nakon

¹⁴ Prema mnogim kazivanjima pilana je trebala biti na mjestu današnjega nogometnog igrališta u Podbilu, ali je zbog političkih razloga smještena u šumu iza Alana. Naime, na tome mjestu bila je partizanska vojska.

¹⁵ Podatci o broju stanovnika do 1971. godine preuzeti su od M. KORENČIĆ, 1979, 603-605. Za 2001. godinu iz Državnog zavoda za statistiku, <http://www.dzs.hr/Hrv/Popis%202001/popis/popis>.

Drugoga svjetskog rata, od 1948. do 1953. godine najmanji je pad broja stanovnika 108, a nakon toga u idućih deset godina pad se znatno povećao na 344 stanovnika. U razdoblju od 1971. do 2001. godine broj stanovnika smanjio se za 628. Prema zadnjem popisu stanovništva, dakle 2001. godine, u općini Krivi Put žive 233 stanovnika.

Zanimali su me i faktori u domicilnom okruženju i oni u migratornom koji su uzrokovali i omogućavali migraciju Krivopučana. Naime, "migracija je uvijek reakcija na cijeli niz ekonomskih, socijalnih i političkih poticaja izvana na okolinu i pojedinca u njoj. Ti poticaji imaju zapravo oblik privlačnosti neke lokacije za pojedinca sa stanovitim vrijednosnim sustavom. Ako osoba ili cijele skupine zbog nekih promjena u vlastitoj okolini postanu nezadovoljni ... povećava se njihova spremnost da zamijene taj prostor onim koji je privlačniji.¹⁶ To je osnova teorije 'push' i 'pull' faktora." Čimbenici koji guraju (push) prema migraciji u novi prostor jesu oni koji izazivaju nezadovoljstvo u vlastitoj okolini. Privlačni faktori (pull) su oni koji nedostaju domicilnom okruženju, a postoje u nekom drugom prostoru i djeluju privlačno.¹⁷ Migracija je tako uzrokovana različitim snagama (odbojnosti i privlačnosti) koje djeluju na pojedince i skupine da napuste jedan prostor i budu privučeni u drugi.

Prema kazivanjima svih kazivača ekonomski faktori bili su najveći uzroci masovnijih iseljavanja iz ovih prostora. Stoga su u prvoj polovici 20. stoljeća migranti s ovoga područja uglavnom bili mlađi muškarci. "S obzirom da je migracija selektivan proces, u kojem u većoj mjeri sudjeluje mlađe, radno i biološki najaktivnije stanovništvo, te u većoj mjeri muškarci, to se vanjska migracija može tretirati kao negativna komponenta kvalitativnih demografskih promjena u Republici.¹⁸" Zabilježila sam tek nekoliko slučajeva kada su djevojke pobjegle za momcima, no te migracije ne mogu se ubrojiti u gospodarske migracije. Ivan Tomljanović *Rokin* ističe kako je njegova sestra 1953. godine pobjegla za momkom, najprije u Italiju, nakon čega su zajedno otišli u Francusku, gdje i danas žive. Djevojka iz Matića otišla je bratu u Njemačku 1963., udala se za momka iz Krivoga Puta i ostali su ondje živjeti, a brat je remigrirao u Kanadu.

Tek pojedinačni kazivači spominjali su političke razloge za odlazak. Naime, tijekom Drugoga svjetskog rata na području Alana bila je smještena partizanska vojska, a na području Mrzlog Dola je zaselak Pavelići, gdje su prema tumačenju kazivača živjeli predci Ante Pavelića prije no što su odselili u

¹⁶ I. ŽIVKOVIĆ et. al., 1995, 11, prema LEWIS.

¹⁷ I. ŽIVKOVIĆ et. al., 1995, 11.

¹⁸ V. MIKAČIĆ, 1990, 119.

Bradinu u Hercegovinu. Ante Pavelić bio je ustaški poglavnik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Stanovnici iz okolnih sela, prema kazivanjima, uglavnom nisu odlazili u partizansku vojsku pa su stoga nakon Drugoga svjetskog rata *bižali trbuhom za kruhom*.¹⁹ Osim ekonomskih i političkih razloga Marko Tomljanović *Pešo* kao važne potisne faktore iseljavanja naveo je i vremenske prilike. Na ovom planinskom području zimski su uvjeti teški, snijeg padne prije početka studenoga i ne topi se do travnja, ponekad i do svibnja, *faktički si cijelu zimu odsječen od svijeta*.

Luka Krmpotić *Brnde* kao razlog svoje prve migracije četrdesetih godina 20. stoljeća naveo je želju za avanturom u nepoznato. Njegov je otac proizvodio i prodavao vapno te nije bilo potrebe za odlaskom na rad. Kao mladić od dvadesetak godina dogovorio se s nekoliko prijatelja, uzeo alat za rad u šumi i jedne noći pobjegli su od kuće. Pri odlasku nisu imali definirano odredište. Najprije su sjekli šumu u Sloveniji, zatim u Francuskoj. Avantura je trajala nekoliko mjeseci, nakon čega su se vratili kući u novim baršunastim odijelima kakve nitko na području Krivoga Puta nije imao. Takva odijela i priče o "dalekom svijetu" donijeli su im popularnost među djevojkama na *prelima*. Nakon prve migracije uslijedile su daljnje, koje su trajale s prekidima više od desetak godina.

Kronološki pregled migracija Krivopučana

Podatci o migracijama s kraja 19. i početka 20. stoljeća dobiveni su uglavnom iz usmenih priča koje se prepričavaju u lokalnoj zajednici ili potomaka samih migranata. Tako je muškarac iz Šolića, koji danas živi u Senju, kazao: *Navodno je did otišao u Ameriku i više se nije ni vratio, onda se baka preudala u Primorje. Počela nanovo živjet život, imala još jednog sina i dvi ćeri*. U ovom razdoblju, prevladavali su aktivni migranti, dakle osobe koje su same istraživale moguća odredišta za odlazak na rad.²⁰ Pritom često na polasku migrant nije imao točno definirano odredište, kazala je Ivanka Atalić iz Alana: *Dvadesetih godina 20. stoljeća Alanari su išli po svijetu o radnjama, kad se radila pruga, zgrade, cesta, gdje nađi posla tu ostani*. "Put iz domovine u tuđi svijet mnogima je obećavao sreću i rješenje teške životne situacije u kojoj su se nalazili. Odlazilo se u "obećanu zemlju" o kojoj se nije znalo ništa".²¹

¹⁹ Ivan Tomljanović *Čona*, Mara Tomljanović *Isanova*, Petar Tomljanović *Šimaica*.

²⁰ Aktivni migrant, od. engl. *active migrant*; doslovno znači "djelatan migrant". Aktivnim migrantom smatra se osoba koja sama istražuje moguća odredišta za migraciju (E. HERŠAK, 1998, 4).

²¹ V. HOLJEVAC, 1967, 23.

"Razdoblje intenzivnijeg i masovnijeg iseljavanja počinje oko godine 1860. i doseže vrhunac 1900 - 1910. "²² Razlozi transkontinentalnih iseljavanja u SAD, Kanadu i Australiju početkom stoljeća bila su "društveno gospodarska zbivanja ... na jednoj, a uspostava čestih parobrodskih linija, proširena mreža agencija i kredit za odlazak preko oceana, na drugoj strani. "²³

Privremene transkontinentalne migracije ponekad su rezultirale remigracijom.²⁴ Tako je Ivan Butković *Gara* iz Alana naveo kako su u vrijeme prije Drugoga svjetskog rata Bunjevci počeli otvarati dućane, i to oni koji su prethodno radili u Americi. Nakon povratka bi ostavljali svoje rodne kuće u zaleđu Senja i kupovali nove u samom gradu Senju te na tom mjestu otvarali trgovine. Na taj su način doseljeni Bunjevci sebi osiguravali egzistenciju u gradu Senju.²⁵ Taj primjer također potvrđuje stupnjevitu migraciju. "Stupnjevita migracija znači preseljenje ljudi u više 'koraka'; najprije se odlazi, primjerice, iz manjeg mjesta u veće, iz jedne zemlje u drugu."²⁶ U ovom slučaju odlazak u transkontinentalno područje bio bi privremen, nakon čega je rezultiralo trajno preseljenje u bliže urbano središte.

Dok su jedni početkom 20. stoljeća odlazili u prekomorske zemlje, drugi u zemlje zapadne Europe, treći su odlazili u ostale dijelove Hrvatske ili na istok. Najmasovnije su bile seobe u Slavoniju. Područje "Slavonije" mora se uzeti s rezervom. Naime, kada sam tražila da mi preciziraju u koja su mjesta u Slavoniju odlazili, kazivači su navodili najviše Viroviticu, Grubišno Polje, okolicu Požege, ali i Bjelovar, Sisak, sela u Moslavini. Prema mojim saznanjima kazivači Slavonijom smatraju sve područje sjeverno od rijeke Save i istočno od Siska. Prema mnogim kazivanjima odlazili su najviše drvosječe, odnosno šumski radnici, tražeći sezonski posao. Marko Tomljanović *Pešo* kazao je da se za takav odlazak reklo, odlazak na "*rajs*".²⁷ Nakon što bi preko ljeta i jeseni radna sezona prošla, zaradili bi nešto novaca te se vraćali kući, gdje bi proveli zimu. Josip Prpić *Paljak* istaknuo je kako su stanovnici ovog područja imali mnogo djece, *svake zime napravi jedno, jer nije bilo struje pa nisu imali šta delat nego dicu*. Česti odlasci na isto područje Virovitice rezultirali su da se tijekom dvadesetih godina 20. stoljeća Krivopučani ondje

²² V. HOLJEVAC, 1967, 25, 29.

²³ M. FRIGANOVIĆ, 1975, 33-34.

²⁴ Remigracija može biti svaka ponovna migracija, nakon prve u neku treću zemlju, međutim, naziv se ponekad koristi u užem smislu za povratništvo (E. HERŠAK, 1998, 232).

²⁵ Vidi članak Tihane RUBIĆ u ovom *Zborniku*.

²⁶ E. HERŠAK, 1998, 264.

²⁷ Njem. Reise die, -, -n, put, putovanje/ eine R. vorhaben (planen) – namjeravati ići na put, M. UROIĆ et. al., 1994, 655.

trajno nasele. Mjestu su dali naziv *Krčevine*.²⁸ Šumski posjedi na tom prostoru bili su prema mnogim kazivanjima u vlasništvu *Švabe Gutmana*. On je bio poduzetnik, *gazda*, za kojega su radili mnogi Krivopučani i o kojem njihovi potomci najviše pričaju. Tako se, primjerice, Ivan Tomljanović *Rokin* iz Vrataruše prisjeća da su muškarci iz Vrataruše išli na sezonske poslove u Plitvice i po Slavoniji, ali da je njegov otac najviše radio kod Gutmana: *Njega su ubili partizani. To je bio bogataš, negdje gore kod Orahovice je on imo svoju šumu veliku, voćnjake, imo je svoju prugu. On bi kupio šumsku parcelu, bukovog drveta, i na njoj su ljudi sjekli šumu.* Prema riječima Milana Krmpotića *Žutije: Onda ti je zemlje dâ dio i onda ti si krčio i zato se zove to Krčevina. Tu si kopa one panje van i sadija si krumpir, žito, kukuruz i svašta.*

Prema kazivanjima kazivača u Krčevinama danas živi oko 2000 stanovnika čiji su predci migranti s Krivoga Puta. Danas Krivopučani i Krčevinari održavaju međusobne kontakte putem nogometnih klubova. Nogometni klub "Bunjevac" iz Krivoga Puta i nogometni klub "Podgorje" iz Krčevina svake druge godine izmjenjuju se u posjetima. Krivopučani odlaze onamo na dan grada Virovitice, a oni uzvraćaju posjete prilikom proslave Majke Božje Snježne ili Senjskog karnevala, kao primjerice ove godine.²⁹ Također je u Krčevinama osnovan zavičajni klub Bunjevaca, Krivopučana.

"Do godine 1930. najveći broj iseljenika odlazi i dalje u prekomorske zemlje, dok se u razdoblju od 1930. do 1938. povećava interes za migraciju u evropske zemlje. (...)."³⁰ Razlog je tome upletanje državne politike, odnosno uvođenje "sustava državnih kvota prilikom imigracije u SAD", tako da je između Prvog i Drugoga svjetskog rata, kada su SAD zapravo onemogućile useljavanje, velik broj Hrvata krenuo u zemlje zapadne Europe. U Europi nakon Drugoga svjetskog rata počinje konjunktorno razdoblje u gospodarstvu, što će ju pretvoriti u imigracijsko odredište. "Dok je uoči prvog svjetskog rata od zapadnoevropskih zemalja najprivlačnija bila Njemačka, kasnije su naši ljudi krenuli u Belgiju, Francusku ... naročito kada je Francuska primila velik broj poljoprivrednih i šumskih radnika. Najveći dio bio je iz Gorskog kotara i Like, odakle su se iseljavali šumski radnici."³¹ U tom razdoblju *malo tko da nije išo van s krivoputskog područja*, kazali su svi moji sugovornici. U okviru

²⁸ Ivan Butković *Gara*, Petar Tomljanović *Šimaica*, Mara Tomljanović *Brndina*, Petar Tomljanović *Čona*.

²⁹ Miro Prpić, Josip Prpić *Paljak*.

²⁹ Ivan Butković *Gara*, Marko Tomljanović *Pešo*.

³⁰ V. HOLJEVAC, 1967, 39, 22.

³¹ V. HOLJEVAC, 1967, 22.

*gastarbajterskog*³² modela međunarodnih migracija hrvatski su građani bili znatno zastupljeni, pogotovo u ondašnjoj SR Njemačkoj. "Savezna Republika Njemačka i Austrija privukle su oko pola milijuna jugoslavenskih radnika koje je slijedio nepoznat broj članova obitelji."³³ "Odlaska preko granice je bilo i prije otvaranja granice socijalističke Jugoslavije, pa je tako već 1962. godine *Zakonom o amnestiji* bivša Jugoslavija legalizirala poslijeratne migrante izvan svojih državnih granica. Situacija s *gastarbajterima* se mijenja nakon tzv. naftne krize 1973./74. kada se pooštravaju mogući ulasci u zapadnoevropske zemlje, što će znatno oslabiti taj put migracija u Evropi."³⁴ "Nakon toga je nastupila reemigracija u Jugoslaviju."³⁵

Krajem šezdesetih godina 20. stoljeća, za odlazak u inozemstvo trebalo se imati jamstvo da će vas tamo netko primiti, radnu dozvolu, i siguran posao, objasnio je Stipe Prpić *Stipina* iz Gorice prema vlastitom iskustvu: *Ako su vam poslali garantno pismo onda ste mogli, moja sestra je bila udata u Švicarskoj, onda mi je poslala garanciju za Švicarsku, to je bila sezonska viza. Onda je bilo posla u Evropi za radit, ovisi kako je 'ko dela i 'ko je šta zna radit. To je bija lip život, ja sam onda ima 23 godine, moga sam otić na misec. Prvo sam bija u Švicarskoj par mjeseci, radija ka konobar, onda sam otiša u Njemačku. A svašta sam radija kak se snađeš. Onda sam otiša i u Engleskoj sam bio kratko da, i u Francuskoj, svašta, eto. Vraća sam se 2, 3 puta godišnje. Kad sam se vratija, oženija se lijepo i dica došla. Nakon ženidbe je napravio kuću u Senju i više nije odlazio na privremene radove, kako je kroz smijeh kazao: Ma vrag bi bija sam gore, nisam više iša, treba imat nekog kraj sebe da te grije.*

Krivopučani su pojedinačno selili u Koprivnicu, Podvorje,³⁶ Požegu i Cabunu,³⁷ Sisak, Varaždin. Osim u zapadnu Europu česte privremene migracije bile su na istok, ponajviše u Srbiju, Vojvodinu, Crnu Goru. Odnosno, odlazilo se u sve krajeve bogate šumom, jer su taj posao migranti najbolje znali raditi, budući da su ga i na području Krivoga Puta najviše radili.³⁸ Suprotno tome migranti koji su odlazili u zapadnu Europu, najviše bi radili građevinske i ugostiteljske poslove ili bi se zaposlili kao kuhari i konobari.

³² Gastarbajter: njem. izraz za vrstu migranata; od njem. Gast "gost" + Arbeiter "radnik", gostujući radnik (E. HERŠAK, 1998, 69).

³³ H.FASSMAN et. al., 1995, 69.

³⁴ D. BABIĆ, 2003, 120.

³⁵ H. FASSMAN et. al., 1995, 69, prema MALAČIĆ, 1994.

³⁶ Rudolf Prpić *Švorac*.

³⁷ Branko Tomljanović *Ropeta*.

³⁸ Anton Špalj *Franetov*, Marija Tomljanović *Čonina*, Petar Tomljanović *Šimaica*.

Načini odlaska bili su uglavnom individualni. Osim legalnih migracija, nakon Drugoga svjetskog rata bilo je i nekoliko ilegalnih migracija. Pojedinci su *bježali* preko granice ako nisu imali nekoga tko bi im poslao jamstvene dokumente.³⁹

Pojedine privremene migracije postale bi višegodišnje. Dužina privremenih migracija ovisila je o pojedinom migrantu. Tako je, primjerice, Petar Tomljanović *Šimaica* otišao živjeti u Sarajevo s 14 godina i vratio se u Krivi Put nakon petnaest godina. Otada stalno živi u Panjićima. Ivanka Atalić, rođena na Alanu, s 19 godina otišla je živjeti u Senj, nakon toga se udala i otišla s mužem u Slavoniju, gdje su živjeli četiri godine, pa su se onda preselili u Zagreb, gdje su bili pet godina. Potom su se vratili u Senj. Takvih priča zaista ima mnogo. Odlasci na privremene radove ni danas nisu prestali. Naime, razgovarala sam sa starijom ženom, rođenom u Panjićima, koja je radni vijek provela u Senju, a danas čuva djecu u Njemačkoj, jer, kako navodi, ne može živjeti od male mirovine. Prekinula je svoj privremeni rad i došla u Krivi Put na proslavu Majke Božje Snježne.

Osim navedenih migracija, na ovom prostoru dio stanovništva u proljeće selio bi na veće nadmorske visine. Kada bi stanovništvo iz primorskih mjesta selilo, prema kazivanju Milana i Nade Prpić *Brkac*, stanovnici iz Šušnja i Kosove Buljime kazali bi, evo *prodoše/preseliše* Primorci. Stanovnici pojedinih sela uz Primorje selili bi na više nadmorske visine. Navest ću samo neke primjere: iz Bunice su selili u Vratarušu i Vrtlinu, iz Cupine u Klarićevac, iz Špaljeve Kose u Gornje Špalje, iz Sv. Jelene i Pijavice u Klarićevac. U nekim mjestima bilo je stalnih stanovnika i onih koji bi tu boravili ljeti, kao primjerice u Vrataruši. Stalne stanovnike imala su sela Kosova Buljima, Šušanj, Butković Dolac. Sela na istim nadmorskim visinama mogla su imati privremene i stalne stanovnike, a i kombinacije. Osnovna škola, u koju su išla djeca iz šireg područja, bila je u Vrataruši. Groblje i crkva su u Krivome Putu, odnosno Podbilu. Primorci sele zbog ispaše blaga i obrađivanja zemlje, košenja trave, sisanja žitarica i sadnje povrća. U jesen bi sve selili u Primorje, gdje bi provodili vrijeme do proljeća. Tema tih sezonskih seoba na ljetne stanove bit će detaljno obrađena u jednom drugom radu, ovom prilikom dan je tek osvrt.

Takve seobe prorijedile su se od šezdesetih godina 20. stoljeća, a prestale su nakon sedamdesetih godina. Nakon sedamdesetih godina, dakle nakon završetka velikih migracija u Senj i okolna urbana središta (Rijeka, Crikvenica, Novi Vinodoloski), područje Krivoga Puta gotovo se ispraznilo. Treba spomenuti da u većini zaselaka danas živi tek nekolicina stanovnika, posebice

³⁹ Ivan Tomljanović *Roka*.

zimi. Ali u proljeće mnogi Krivopučani, posebice oni u mirovini, sele u Krivi Put, gdje provode vrijeme do jeseni, odnosno do prvog snijega. Vikendom ih posjećuju djeca i unuci. Nerijetki napominju da posade povrće, primjerice krumpir, salatu, mrkvu, mahune, jer, kako kažu, *ovdje sve uspijeva, samo treba zaljevati*. Njihovi ljetni boravci ovamo ujedno su razlog da mnogi danas obnavljaju stare kuće ili grade vikendice. Miroslav Prpić kazao je: *Dođu ljudi, vikendom, neko sadi baštu, krumpir, budu tu liti, obnavljaju kuće, to drži uglavnom generacija koja sada ima 45-50 godina. Ovi koji imaju 20 njih to ne zanima. Kad budu 40, valjda će im proraditi neki osjećaj. Danas žive u Senju, dolaze ovdje kako tko, uglavnom smo svi gosti. Ljudi koji su dalje odselili, dolaze oni koji imaju vikendice, neki žive Senj, Crikvenica, neki imaju tu još rodbinu.*

Ovo područje pogodno je za pčelarstvo. Stoga nekolicina pčelara, podrijetlom iz Krivoga Puta, iz Crikvenice, Senja, kao i brojnih primorskih mjesta, seli ljeti ovamo zbog ispaše pčela na kadulju od svibnja do rujna.⁴⁰

Krivopučani u Senju

Najveći valovi iseljavanja iz Krivoga Puta bili su tijekom šezdesetih godina 20. stoljeća. Razloge tome potvrđuju i podatci iz literature za područja ostalih dijelova Hrvatske: "Kao točka preokreta uzima se reforma 1965. godine. Naime, u tom razdoblju 'ekstenzivni' razvoj biva zamijenjen strategijom 'intenzivnog' razvoja. Ekstenzivni razvoj obilježava razdoblje industrijalizacije nakon rata po sovjetskom uzoru. Osnovna značajka takvog modela se zasniva na masovnom transferu radne snage iz sela u grad, tj. iz poljoprivrede u industriju."⁴¹ Mjera gospodarske politike prema selu i poljoprivredi djelovala je destimulirajuće na razvoj poljoprivrede i ostanak na selu. Socijalna nesigurnost, kao i podređeni položaj seljaka, prometna izoliranost, nedostatak agrarne infrastrukture, kulturnih sadržaja, te slabi razvoj društvenih djelatnosti temeljni su potisni činitelji deagrarizacije i deruralizacije.⁴² Kazivač Ivan Tomljanović *Roka* iz Vrataruše također smatra da su političke elite tako htjele: *Taki je bio sistem da je sve ljude trebalo seliti odavle, nisu dali struju, vodu, ništa*. Pilana je zatvorena 1966. godine, struja je uvedena u Krivi Put 1969. godine, u Vratarušu

⁴⁰ Primjerice, Ivan Vukelić *Mikula*, Mirko Tomljanović *Sova*.

⁴¹ I. ŽIVKOVIĆ et. al., 1995, 14.

⁴² Za detaljnije informacije preporučujem radove: Anđelko AKRAP, Zapošljavanje u inozemstvu i pripadna depopulacija seoskih naselja, *Društvena istraživanja*, 72-73, god. 13, br. 4-5, Zagreb, 2004, 675-699; V. PULJIZ, Ruralno-sociološka istraživanja i glavni trendovi promjena u našem selu, *Sociologija sela*, br. 95-97, 1987; V. PULJIZ, Eksodus poljoprivrednika, *Biblioteka sociologija sela*, IDIS, Zagreb, 1977, 173-177.

tek 1982. godine, cesta je asfaltirana 1973. godine. Primjer iz vlastita života navela je Miroslava Filipaš *Cotina*, *Dok sam ja bila curica nismo imali ništa, kad nemaš struju, nemaš ništa, znaš, kad smo po noći išli s onim lanternama, to je bila teška mladost, nije ko vaša danas.*

Većina Krivopučana u navedenom razdoblju odselila je u Senj, u gradsku četvrt Mundaričevac.⁴³ Razlog tome navodi Marko Tomljanović *Pešo*: *Pomodarstvo, jedan je napravio kuću u Senju pa drugi i treći, bitno da je krenulo, jer oni nisu dobivali stanove već su gradili kuće, 80% Krivopučana živi u Senju.* U navedenoj četvrti živi od 1962. godine bračni par Prpić, Milan i Nada *Brkac*. Razlog preseljenja iz Šušnja objasnili su: *To je po našem običaju ovca ovcu leti, tako svak svome. Voliš susjeda imat svog, recimo jedino je Pepo Ličanin kod nas. I ima vamo još jedan Hercegovac, ostalo su sve Krivopučani.* Osim radnih migranata u obližnja urbana mjesta, pedesetih godina 20. stoljeća i ranije u Senj su uglavnom selili mladi radi potreba srednjoškolskog obrazovanja, nakon čega bi ondje ostajali živjeti.

Imigranti prolaze cijeli niz procesa prilagodbe u novoj okolini. Koliko će trajati prilagodba, kakav će biti način i stupanj integriranosti u novu okolinu, ovisi o nizu faktora. Miro Prpić, Josip Prpić *Paljak* i Marko Tomljanović *Pešo* kazali su da su nekada postojali veliki antagonizmi između Senjana i zaleđa: *Ovo su za njih bili sve seljaci, bunjevčenje je za njih bio pojam nečeg lošeg. To je kao čovjek nekog drugog reda, sve dok nije počelo naseljavanje, onda se mijenjalo raspoloženje, doduše ima još toga kod nekih ali zapravo tih pravih Senjana nema, to se sve izmiješalo spuštali se Krivopučani, Stolačani, nema više ni 5% čakavštine u Senju.* Stvaranjem simboličnih granica između primorskih Bunjevaca i stanovnika grada Senja bavila se 2003. godine etnologinja Nevena Škrbić Alempijević. U radu navodi da se "pomicanje težišta između regionalnog centra i periferije daje naslutiti u kritičkom promišljanju pojmova 'domicilan', 'domaći' i 'stranac'": *Sad imamo u Senju tri obitelji koje su još, kako bi vam ja reka, više kao po porijeklu domaće. U gradu nema više Senjana pravoga, to su sve Bunjevci. To su sve ljudi s Krivoga Puta i s Vratnika, Senjske Drage iz Like.*⁴⁴

Krivi Put je od Senja udaljen svega 14 kilometara, međutim dnevne migracije nisu bile razvijene. U prvoj polovici 20. stoljeća *mljekarice* iz Krivoga Puta, ponajviše Alana i Podbila te Primorke, svaki bi dan nosile na magarcima mlijeko na prodaju u Senj.⁴⁵ Ostale dnevne migracije bile su

⁴³ U senjskoj četvrti Trbušnjaku žive migranti sa stolačkog područja.

⁴⁴ N. ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ, 2003, 442.

⁴⁵ Za detaljnije informacije preporučujem rad T. Rubić, objavljen u ovom *Zborniku*.

individualne i neznatne upravo zbog toga što nije postojao javni transport do Senja. Nisam zabilježila podatak da je netko odlazio raditi svaki dan u Senj, a da je živio u Krivom Putu. Nakon Senja, drugo migratorno područje bila je Rijeka gdje i danas živi mnogo Krivopučana s kojima sam razgovarala.⁴⁶ Odabir Rijeke ponajprije je počeo s odlaskom na srednjoškolsko obrazovanje. Budući da je Rijeka veći grad od Senja, bio je u njoj puno veći izbor srednjih škola. Nakon završetka školovanja mladi su ondje ostajali živjeti. U Rijeci kao i Senju danas nema, niti je ikada bilo, zavičajnih klubova Krivopučana.

Razlog dolaska Krivopučana 5. kolovoza 2004. u Krivi Put

Na terensko istraživanje došla sam dva dana prije same proslave blagdana Majke Božje Snježne, odnosno, kako je Krivopučani zovu, *Snježna Gospa*. Obišla sam većinu zaselaka u Podbilu i Krivome Putu, te dio Mrzlog Dola. Zanimalo me tko je sve došao i kako teku pripreme za proslavu. Raspitivala sam se što mogu očekivati sutra ne bih li saznala nešto iz osobnih sjećanja Krivopučana. Stanovnici koji stalno borave ovdje, užurbano su uređivali domove i okoliš, pripremali hranu za sutrašnje obiteljske goste.

Ivan Tomljanović *Čona* o prošlim proslavama blagdana, kazao je: *Prije su dolazili iz svakuda, najviše ovi koji su iselili odavle. Onda neko vrijeme nisu smjeli dolaziti, u razdoblju socijalističke Jugoslavije, al' s ovom novom državom (od osamostaljenja Hrvatske, op. a.) dolazili su svi. Mara Tomljanović Brndina iz Veljuna također se prisjeća razdoblja kada se nije smjelo slaviti, i drago joj je što sada dolazi mnogo ljudi: U naše doba se Gospa nije ni smjela slaviti, more bit je došlo desetak ljudi, ovih sad zadnjih godina je malo više. A ja znam šezdesete godine nisu smili, bila policija, nije se smjelo.*

Miroslava Filipaš *Cotina*, rođena u Krivom Putu udala se u Varaždin prije 45 godina. U Senj dolazi na ljetovanje, te obvezno ode na *Snježnu Gospu* u Krivi Put: *To mi je najbitnije da pogledam, da se sjetim kako sam plesala kolo. Na petunu kolo plesali, kako sam pjevala. Svi smo tamo bili veseli. To nam je sve bilo u životu. Sve je bilo živo, svake nedjelje.* Također ovu priliku iskoristi da ode u rodno selo Šimeriče, te posjeti rodnu kuću, u kojoj danas živi njen brat. Kod njega se okupi šira obitelj, te nakon mise peku roštilj.

Mnogi stariji sugovornici na moja pitanja o Majci Božjoj Snježnoj isticali su baš *kolo na petunu*, kao njima najbitnije mjesto i prvu asocijaciju na proslavu. Ja nisam primijetila *petun* dok nisam za njega upitala i dok mi ga

⁴⁶ Anton Špalj *Franetov*, Jure Tomljanović *Ban*, Milan Tomljanović *Ivić*, Vlade Filipović.

nisu pokazali. *Petun* je betonirani dio ispred crkve Majke Božje Snježne u Podbilu. Prema Mirijam Kahn "Oznake u okolišu i njihove fizičke oznake (...) za vrijeme svakodnevnog gledanja objekta, onima koji se nalaze izvan te zajednice nemaju smisla kao onima koji tamo žive... Postojeće veze između ljudi i njihove nedavne povijesti, između individua i grupa, izvora njihovog osobnog identiteta, oni su projekcije unutarnjeg emocionalnog krajolika. (...) oni mogu imati smisao za cijelo selo, jednu grupu ili za jednu individu. Selo ili zajednica su ujedinjeni tim mjestima i onime što ih okružuje, s podsjetnicima koji su povezani s prošlošću i s uobičajenim vrijednostima (...)." ⁴⁷ Upravo na tom *petunu* igralo se kolo prije i poslije svake mise. A sam blagdan Majke Božje Snježne bio je povod da ovamo dođe veća skupina ljudi, i prilika da se mladi iz daljih mjesta zagledaju i upoznaju.

Večer prije proslave u Krivom Putu bilo je mirno i tiho, tek pojedinačni gosti sjedili su u gostionici u centru Podbila i pričali. Vatrogasci su oprali cestu vodom, tijekom dana pošišana je trava i žbunje oko ceste, očišćeni su kontejneri za smeće. Mjesto je bilo spremno za sutrašnje posjetitelje. Proslava Majke Božje Snježne uključuje hodočašće i društveno-zabavne elemente. Prostor na kojem se sve odvija, centar je Podbila, obilježen crkvom, gostionicom, grobljem, nogometnim igralištem. Između tih točaka od jutra su se smještali trgovci s tri štanda suvenira, pokretni kamioni s hranom i pićem, na dva mjesta improvizirani su stolovi na kojima se prodavala janjetina, svi prilazi bili su popunjeni osobnim automobilima te jednim autobusom koji je došao iz Senja. Posjetitelji, hodočasnici, iseljeni Krivopučani i njihovi gosti dolazili su. Prostor koji je pri svim mojim dotadašnjim boravcima bio pust, dobio je novu sliku, veselu, dinamičnu, ljudi su se susretali s rodbinom i poznanicima.

Pri dolasku gotovo su svi obišli grobove, a mnogi su dan ranije donijeli svijeće i cvijeće. Naime, i nakon trajnih iseljavanja mnogi Krivopučani pokapaju se na groblju u Podbilu, posebice oni koji žive u Senju. No, ako je osoba iz Krivog Puta odselila u Senj i ondje se pokapa, gotovo svi Krivopučani, bilo da žive u Senju ili Krivom Putu nastoje doći na pogreb. Tako se, primjerice, zatvara trgovina u Krivom Putu jer trgovkinja ide na pogreb, neovisno o radnom vremenu. Pojedini potomci migranata iz zapadne Europe dopremaju posmrtnu ostatke svojih bližnjih i po njihovim ih željama pokapaju u Podbilu. ⁴⁸ Međutim, kazivači ističu da je takvih slučajeva sve manje, jer djeca žele da roditelji budu pokopani u mjestu gdje oni žive ne bi li im bili bliže za odlazak na grob.

⁴⁷ M. KAHN, 2003, 194.

⁴⁸ Stipe Prpić *Stipina*, Petar Tomljanović *Čona*, Mara Tomljanović *Brndina*.

Sl. 1. Centar Podbila i gostionica vlasnika Petra Tomljanovića Čone, snimila Marijeta Rajković, 5. kolovoza 2004.

Sl. 2. Groblje u Podbilu, snimila Marijeta Rajković, 5. kolovoza 2004.

Jedni su odlazili na misu, drugi u gostionicu, razgledavali štandove sa suvenirima ili pričali s poznanicima. Sam događaj pratili smo kroz dvije žarišne točke, crkvu i gostionicu.

M. Kulišić i I. Vuković bile su u crkvi na misi, a ja sam ispitivala kazivače u gostionici i okolnom prostoru. Za vrijeme prve mise u gostionici je sjedila uglavnom muška populacija. Anton Špalj *Franetov* iz Podbila, koji danas živi u Rijeci, svoju prisutnost ovdje ocrtao je riječima: *Nisam bio dugo na Gospi, otkada sam nastradao* (imao amputaciju potkoljenice op. a.), *sad sam došao. Imam tu i rodbine, malo sinovci, od bratića kćer, u Cupićima. Tu sam došao sa ženom, ona je u crkvi, a ja sam ovdje u kapelici.* Svoju ulogu u gostionici šezdesetogodišnji muškarac objasnio je: *Žena je otišla u crkvu, a ja ovdje čuvam mjesto da možemo poslije jest janjetinu. Kako sam dobar muž, jelte? Za susjednim stolom sjedila su četiri muškarca: Mi smo svi rodbinski vezani ovdje, ja imam punicu i zbog janjetine smo došli* (smijeh). *Jer sad se vidimo s puno ljudi koje inače ne vidimo svake godine dođem na Gospu. A s familijama smo došli, samo ženski rod je u crkvi a mi tu u našoj drugoj crkvi, drugom popu se molimo* (smijeh). Stipe Prpić *Stipina* iz Gorice s prijateljima iz Longovca stajao je prekoputa crkve. Primarni razlog njihova boravka ovdje bio je da se sretnu s poznanicima: *Ja se doma molim Bogu, svaku večer, ne moram ići u crkvu, mogu se moliti i iza kuće, ja idem Čoni.*⁴⁹ *Čona ima najbolju kapelicu, pivicu i gemit, kazao je isti kazivač.* Mnogi ljudi su samo sjedili na niskoj ogradi oko crkve ili na prostoru između crkve i gostionice. Promatrali su posjetitelje i razgovarali. Mnogi su ljudi čitav dan proveli u centru Podbila.

Skupinu mladih (rođeni od 1982./3. do 1987.) sreća sam kako sjede po strani između crkve i gostionice. Došli su pješice iz Senja, jer imaju ovdje baku i djeda, a glavni cilj bila je *roštiljada u Matićima*. Najvažniji razlog boravka pojedinih kazivača 5. kolovoza u Krivom Putu bio je nogometni turnir koji organizira NK Bunjevac već deset godina.

Na proslavi su bili i vatrogasci, koji su dežurali s vodom. No ovdje nisu bili isključivo službeno, došli su s obitelji i djecom: *I prošlih godina smo bili ovdje, ja sam došao s djecom i baba je sad u crkvi. Inače živim u Senju, a rodom sam iz Klarićevca.* Takvih priča bilo je mnogo, Ivan Tomljanović *Čona* iz Podbila smatra da ljudi ovamo dolaze na ljetovanje, na godišnji odmor, onda za *usput dođu na Snježnu Gospu i sastanu se s familijom. To je sve jedno s drugim povezano.*

⁴⁹ *Čona* je nadimak Petra Tomljanovića, vlasnika gostionice.

Sl. 3. Skupina ljudi sjedi u centu Podbila, snimila Marija Kulišić, 5. kolovoza 2004.

Sl. 4. Prostorije nogometnog kluba "Bunjevac" i dio nogometnog igrališta, snimila Marijeta Rajković, 5. kolovoza 2004.

Povratak u lokalnu zajednicu

Mnoge privremene transkontinentalne migracije pretvorile su se u trajne. Potomci tih migranata i danas posjećuju Krivi Put, posebice idu na proslavu Majke Božje Snježne, što se vidi u kazivanju Miroslave Filipaš *Cotine: Na Gospu i iz Australije znaju doć. Čita svećenik na misi 'ko je sve došo, 'ko je dao novac. Prije dvi godine sam vidla školskog kolegu. Bilo mi je strašno drago, godine su to, i on se opet vratio natrag u Australiju. Došo je majku pogledat bila je na umoru i na Gospu, i opet se vratio jer tamo su mu sva braća u Australiji. Išo je najstariji pa je povukao ova dva, to su ovi Markišini, jedan brat im je u Zagrebu.* Ovaj primjer ujedno je potvrda lančane migracije.

Dolasci iseljenih Krivopučana, kao i njihovih potomaka, ostaju zabilježeni u sjećanju zajednice. Primjer za to je nedavni posjet potomaka obitelji Prpić iz Amerike: *Sad je baš nedavno bilo dva puta sastala se čitava familija iz Amerike, Prpići neki. Kažu da danas imaju dvjesto pedeset*

potomaka, a ovdje ih je došlo pedeset.⁵⁰ Stalni stanovnik iz Podbila Ivan Tomljanović Čona, kazao je: *A ima ih dosta koji dolaze izvana, neki su došli danas, jedan gospodin koji živi u Americi, ima brata koji živi u Novom Vinodolskom, i baš su danas bili tu. On dolazi skoro svake godine, za sad dok je za ove nove države, prije se nije smilo.* Budući da u ovom kraju svi imaju nadimke, iseljenici ih katkada dobivaju prema mjestu iseljenja, primjerice *Ontario, Kanada.*

Ranije je spomenuto da mnogi iseljeni Krivopučani ljeta provode u Krivom Putu. Ivan Tomljanović Čona kazao je da se ljudi vraćaju u zadnje vrijeme: *Ali slabo, to se već izrodilo, to ni ne zna više hrvatski jezik. Najviše Australija, Kanada. Jedan se vratija sam, žena još radi, djeca su već Kanađani i to je to. A neki su obnovili tu kuće.* Jedan od povratnika s kojim sam razgovarala, bio je Ivan Tomljanović Roka. On se vratio živjeti u Vratarušu prije sedam godina i danas ondje živi sam. Svoj današnji život ocrtao je riječima: *Sam sam, imo sam koze, pa sam proda, pa svinje. Onda sam sadio mrkvu pa ju pojede medvid, jelen raskopa krumpir a srna cikle, nema tu, to je sve politički nastrojeno, a kiše nema za ništa, odma te uništi. A imam kuću veliku u Gorskom kotaru 460 kvadrata, tamo mi je sin i nevista i dvoje djece, a najljepše ovde sam, de sam se rodio.*

Poneki s kojima sam razgovarala planiraju se vratiti, primjer za to je kazivanje pedesetogodišnje žene na privremenom radu u Njemačkoj: *Moj stariji brat iz Njemačke se planira vratit, tu je napravio kuću. A ovaj iz Kanade isto kaže da će se vratit, dolazi unazad pet godina s obitelji, isto je napravio kuću ovdje. Mi smo isto napravili kuću. Moj muž još nije u pravoj penziji, ali kad bude možda ćemo se vratiti. A čujte ovdje nije loše ljeti, po danu možete ići na more na kupanje, a ovdje gore se fino spava.* Dok tek pojedini imaju takve planove, obnavljaju ili grade nove kuće u Krivome Putu, većina ih kupuje nekretnine na atraktivnijim lokacijama uz obalu. Petar Tomljanović Čona kazao je: *Došo je jedan Amerikanac, iz Njemačke puno, svake godine, neki imaju kuće u Senju ili po obali. Jedan je došao prije dva mjeseca, kupio je stan u Novom Vinodolskom i tu će ostati živjeti.* Miroslav Prpić je dodao: *Malo tko se vraća živjeti ovdje, uglavnom naprave kuće u Senju, ovdje je starina, malo tko.*

Tijekom razgovora mnogi migranti isticali su "velike" kuće, školovanje djece, društveni i imovinski uspjeh, kako njih samih, tako i bliže obitelji. Jedan od brojnih primjera naveo je Ivan Tomljanović Roka: *Brat je u mirovini ali živi u Francuskoj. Također je napravio veliku kuću u Senju, dođu nekad za godišnji, a imaju isto veliku kuću u Francuskoj. Sinovi su na velikom položaju, jedan je*

⁵⁰ Josip Prpić *Paljak*, Marko Tomljanović *Pešo*.

direktor tvornice a drugi aerodroma. "Naime, kada migrant promijeni svoju kulturnu sredinu, on često mijenja i svoj socijalni položaj. Svaki socijalni položaj ima dvije dimenzije. Jedna je statusna, naime znamo da imigranti općenito imaju niži socijalni status u zemlji imigracije (koji onda pokušavaju kompenzirati 'višim' statusom u svojoj socijalnoj okolini iz koje su emigrirali).⁵¹" Gotovo svi s kojima sam razgovarala imaju nekretnine na obali, gdje borave tijekom godišnjih odmora ili tek nekoliko dana godišnje.

Osim stalnih i povremenih boravaka u Krivome Putu vrlo su česti i dnevni boravci. Naime, dolazeći u Krivi Put, često sam susretala iseljene Krivopučane kako roditeljima cijepaju drva, pomažu pri kućanskim poslovima, ili pak u svojim baščama sade povrće, obrezuju voćke, odmaraju se. Ti boravci ovise o slobodnom vremenu pojedinca, bilo radnim danom ili vikendom.

Zaključak

Ovaj rad imao je dva cilja. Prvi je prikazati migracije Krivopučana tijekom 20. stoljeća, a drugi saznati njihovu današnju povezanost s lokalnom zajednicom. Kazivanja o migracijama stanovništva odnosila su se na 20. stoljeće, za razliku od kazivanja koja su se odnosila na dolazak iseljenih Krivopučana na proslavu Majke Božje Snježne, gdje je naglasak stavljen na 2004. godinu.

Migracije Krivopučana bile su vanjske i unutrašnje. "Vanjske su migracije one pri kojima pojedinci i skupine odlaze u neki drugi, bitno različiti kulturno-politički prostor."⁵² Vanjske migracije Krivopučana bile su transkontinentalne migracije u Ameriku, Australiju i Kanadu, migracije u zapadnu Europu (ponajviše Njemačku, Francusku, Švicarsku) te migracije u susjedne zemlje (države bivše Jugoslavije, primjerice Srbiju, Crnu Goru, Sloveniju, Bosnu). "Unutarne migracije su one pri kojima pojedinci ostaju u sklopu istog socio-kulturnog-političkog prostora, ali se geografski kreću."⁵³ Unutrašnje migracije bile su masovnije u Slavoniju, pojedinačne u druge dijelove Hrvatske te migracije u bliža urbana središta Senj i Rijeku. No, podjelu na vanjske i unutrašnje migracije treba razmotriti iz perspektive tadašnjih migranata. Termin teoretičara migracija današnje "vanjske" migracije, ne odgovara svijesti tadašnjih migranata. Naime, prema njihovim tumačenjima njima je bilo svejedno hoće li otići u Slavoniju, Vojvodinu, Srbiju ili Rumunjsku, bilo je bitno da ima šuma. Osim toga, za ta područja nisu im trebali

⁵¹ I. ŽIVKOVIĆ et. al., 1995, 12.

⁵² I. ŽIVKOVIĆ et. al., 1995, 10.

⁵³ I. ŽIVKOVIĆ et. al., 1995, 10.

jamstveni dokumenti kao za zapadnu Europu. U najvećem broju slučajeva pri odlasku nisu imali točno odredište gdje idu, već su migracije bile lutajuće.

Migracije Krivopučana mogu se podijeliti u nekoliko faza prema zemljopisnoj udaljenosti mjesta. Faze uglavnom postoje i paralelno, nisu isključive ni kronološke, mada se opažaju promjene u tendencijama. Te faze ujedno odgovaraju migracijskim trendovima s područja cijele Hrvatske. Stoga sam migracije Krivopučana nastojala ocrtati u kontekstu migracija cjelokupnoga hrvatskog stanovništva, tamo gdje je to bilo moguće.

Migracije su prema dužini trajanja bile trajne, privremene i sezonske. Također su bile individualne, lančane, lutajuće. Privremene migracije, koje su najčešće bile lutajuće, pretvorile bi se u višegodišnje kroz čitavi radni vijek, ali i postajale trajnima, posebice ako su bile lančane. Odvijale su se u mirnodopskim uvjetima i bile su dobrovoljne. Geografska udaljenost odlaska od domicilnog prostora određivala je kontinuitet i intenzitet veza sa srodnicima, prijateljima i cijelim socijalnim i kulturnim sustavom iz kojeg su migranti došli. Nastojala sam saznati čimbenike potiskivanja i privlačenja ("push" i "pull" faktore). Najveći potisni činioci ujedno su i bili i najveći privlačni činioci, bolje ekonomske mogućnosti u drugoj sredini, stjecanje bolje naobrazbe i bolji uvjeti rada, bolji životni uvjeti, odlazak za nekim tko na bilo koji način privlači aktera migracija, što dovodi do stvaranja mreža i migracijskih valova. Zabilježila sam nekoliko političkih razloga migriranja, no nisam uspjela razgovarati niti s jednim političkim migrantom. Glavni razlog raseljavanja Krivopučana bila je ekonomska stagnacija poljoprivrede, urbanizacija, nepostojanje infrastrukture i komunikacije s bližim urbanim centrima.

U radu sam nastojala prikazati privremena vraćanja u lokalnu zajednicu ili stalne povratke u nju, odnosno, današnji odnos migranata i njihovih potomaka prema Krivom Putu. Iseljeni Krivopučani tek u neznatnom broju vraćaju se živjeti u Krivi Put, odnosno, najviše ondje borave ljeti. Te boravke ljeti mogli bismo shvatiti kao specifične migracije čiji se broj povećava već desetak godina. Do sedamdesetih godina 20. stoljeća na tim područjima odvijalo se etapno seljenje zbog ispaše stoke. Od sedamdesetih godina sele pojedinačno umirovljenici i borave na Krivom Putu od svibnja do listopada, odnosno prvog snijega. Posjećuju ih djeca i unuci vikendima i tijekom godišnjih odmora.

Velik dio Krivopučana koji danas ne žive u Hrvatskoj, grade kuće na obalama većih urbano-turističkih centara poput Senja, Crikvenice, Novog Vinodolskog. No, na dan proslave krivoputskog blagdana Majke Božje Snježne svi nastoje biti u Krivom Putu. Smatram da je dosta ljudi 5. kolovoza 2004. boravilo u Krivome Putu zbog vjere ili barem zbog Majke Božje Snježne.

Iskazi o Majci Božjoj Snježnoj u Krivom Putu veoma su važni stoga što upućuju koliko i kako je Majka Božja Snježna pojavom i značenjem integrirana u lokalnu zajednicu. Vjerovanje u Majku Božju Snježnu može se shvatiti kao dio identiteta zajednice. "O važnosti Majke Božje Snježne u oblikovanju identiteta zajednice najbolje svjedoče kazivanja u kojima se ona spominje u inačicama poput: 'zaštitnica našeg mjesta'⁵⁴, 'naša svetica'⁵⁵, 'naša zaštitnica'⁵⁶ ili pak kao 'lokalna zaštitnica'⁵⁷."⁵⁸

Naime, Majka Božja Snježna integrirana je u lokalnu zajednicu pojavom i značenjem i stoga se vjerovanje u nju može shvatiti ne samo kao dio osobnog identiteta, već i kao jedan od glavnih markera u očuvanju identiteta ove raseljene zajednice. Prema jednom kazivaču "Majka Božja Snježna ima važnu ulogu i u povijesti zajednice krivoputskih Bunjevaca jer, kako je naveo, Majku Božju Snježnu su Bunjevci kao svoju zaštitnicu nosili u seobi sa sobom i donijeli je u Krivi Put".⁵⁹ "Identitet je, kao posljedica čina poistovjećivanja, skup odlika (ili čak temeljna crta) koje određuju subjektivnu pripadnost skupu uvjerenja, činjenja (ili ljudi) kojima (i kojima se) pojedinca povezuje s određenom sredinom, ljudima, stvarima i događajima i na taj način ga obilježuju. Osobnost i pripadnost temeljne su odrednice identiteta a obje su proizvod procesa poistovjećivanja."⁶⁰ "Za koncept identiteta bitna je pretpostavljena svijest o poistovjećivanju s kolektivitetom (identifikaciji), čime se težište postavlja na subjektivne aspekte društvenog odnosa."⁶¹ "Iako je mjesto u prošlosti u antropološkoj literaturi dugo bilo potisnuto, nedavno su na njega više obratili pažnju."⁶² Pitanje prostorne identifikacije treba biti razmotreno u kontekstu širih društvenih procesa. Ako se prisjetimo kazivanja da se do devedesetih godina 20. stoljeća blagdan Majke Božje Snježne u Krivom Putu obilježavao jako slabo i da je dolazila tek nekolicina ljudi, moramo ovu proslavu kao i identitet raseljene zajednice promatrati u društveno političkom kontekstu. Naime, nakon 1995. godine 5. kolovoza je državni praznik obilježavanja vojne akcije "Oluje", nakon čega su se u Krivom Putu počeli održavati i nogometni turniri. Stoga smatram da je jak intenzivan značaj

⁵⁴ Marija Tomljanović, Krivi Put.

⁵⁵ Ana Šojat i Ante Šojat, Šojatski Dolac.

⁵⁶ Jure Tomljanović *Ban*, Podbilo.

⁵⁷ Milan Prpić i Milka Prpić, Veljun

⁵⁸ Vidi članak Marije KULIŠIĆ i Ivane Vuković objavljen u ovom *Zborniku*.

⁵⁹ Vidi članak Marije KULIŠIĆ i Ivane Vuković objavljen u ovom *Zborniku*.

⁶⁰ J. GRBIĆ, prema ZORIĆ, 1994, 23.

⁶¹ B. BANOVAČ, 1998, 17.

⁶² M. KAHN, 2003, 193.

lokalnog identiteta potaknuo religijski osjećaj, slobodan dan zbog političkog blagdana, te športski događaj već desetak godina.

Popis kazivača:

Ivanka Atalić, r. Butković, rođ. 1921. u Alanu, živi u Senju
Ivan Butković *Gara*, rođ. 1920. u Alanu, živi u Senju
Miroslava Filipaš, dj. Tomljanović, *Cotina*, rođ. 1940. u Šimeričima, danas živi u Varaždinu
Vlade Filipović, rođ. 1934. (?) u Krivom Putu, živi u Rijeci
Božo Lopac, rođ. 1950. na Vratniku
Luka Krmpotić, *Brnde*, rođ. 1919. u Veljunu
Mara Krmpotić *Brndina*, rođ. 1922. u Milićima, Veljun, dj. Krmpotić
Milan Krmpotić *Žutija*, rođ. 1931. u Veljunu, živi od 1959. u Senju
Milan Krmpotić *Zekonja*, rođ. 1930. u Veljunu
Ivan Tomljanović *Čona*, *Blitva*, Cupići
Ivan Tomljanović *Roka*, rođ. 1940. u Vrataruši
Jure Tomljanović *Ban*, rođen u Šolićima 1943., živi u Rijeci
Branko Tomljanović *Ropeta*, rođ. 1943. u Krivom Putu, živi u Senju
Marija Tomljanović *Čonina*, rođ. 1930., dj. prezime Tomljanović *Tolina*, živi u Podbilu
Mara Tomljanović *Isanova*, rođ. 1945. u Veljunu, živi u Krivom Putu
Marko Tomljanović *Pešo*, rođ. 1949. u Cupićima
Milan Tomljanović *Periša (Mića)*, rođ. 1927., rođ. u Alanu, Zamalić, živi u Senju
Milan Tomljanović *Ivić* rođ. 1967. r. Cupići, živi u Rijeci
Petar Tomljanović *Čona*, rođ. 1934. u Podbilu, gdje i danas živi
Petar Tomljanović *Šimaica*, rođ. 1944. u Panjićima
Miroslav Prpić, r. u Krivom Putu, živi u Senju
Josip Prpić *Paljak*, rođ. 1956. u Krivom Putu, živi u Senju
Milan Prpić *Brkac*, rođ. 1934. u Šušnju, od 1962. godine živi u Senju
Nada Prpić *Grgaićina*, rođ. 1939. u Kosovoj Buljimi, od 1962. živi u Senju
Rudolf Prpić *Švorac*, živi u Senju
Stipe Prpić *Stipina*, rođ. u Gorici, živi u Senju
Anton Špalj *Franetov*, rođ. 1946., živi u Rijeci
Ivan Vukelić *Mikula*, rođ. 1931. u Cupićima, živi u Rijeci

Literatura

- Dragutin BABIĆ – Milan MESIĆ, Međunarodne migracije; tokovi i teorije. Prikazi i recenzije, *Migracijske i etničke teme*, god. 19, br. 1, 2003, 119-122.
Boris BANOVAČ, *Društvena pripadnost, identitet, teritorij*, Rijeka, 1998.
Boris BANOVAČ, (Re)konstrukcija socijalnog prostora periferije, prilog istraživanju kolektivnih identiteta u hrvatskoj periferiji, *Revija za sociologiju*, 3-4, Zagreb, 2004, 95-112.

- Boris BANOVAČ – Robert BLAŽEVIĆ – Željko BONETA, Modernizacija (i/ili europeizacija) hrvatske periferije - primjeri Istre, Like i Gorskog kotara, *Revija za sociologiju*, 3-4, Zagreb, 2004, 112- 141.
- Paul CONNERTON, *Kako se društva sjećaju*, Antibarbarus, Zagreb, 2004.
- Milana ČERNELIĆ, Dvije zadružne obitelji na području Krivoga Puta, *Senjski zbornik*, 27, Senj, 2000, 199-216.
- Mladen FRIGANOVIĆ, Socijalni aspekti demografskih kretanja u Sr Hrvatskoj, *Revija za sociologiju*, 1-2, Zagreb, 1975, 32- 50.
- Heinz FASSMANN – Rainer MÜNZ, Migracije istok-zapad u Europi od 1918. - 1992., *Migracijske teme*, vol. 11, br. 1/1995, 53-87.
- Jadranka GRBIĆ, *Identitet, jezik i razvoj*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 1994, 20-47.
- Emil HERŠAK (ur.), *Leksikon migracijskog i etničkog nazivlja*, Institut za migracije i narodnosti, Školska knjiga, Zagreb, 1998.
- Većeslav HOLJEVAČ, *Hrvati izvan domovine*, Matica hrvatska, Zagreb, 1967.
- Miriam KAHN, Your Place and Mine: Sharing Emotional Landscapes in Wamira, Papua New Guinea, in: *Senses of Place*, eds: Steven Feld & Keith H. Basso, School of American Research Advanced Seminar Series, 2003, 167-196.
- Mirko KORENČIĆ, *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971*, Zagreb, 603-607.
- Marija KULIŠIĆ – Ivana VUKOVIĆ, Majka Božja Snježna u pučkoj pobožnosti na području Krivoga Puta, *Senjski zbornik*, 31, Senj, 2004.
- Milan MESIĆ, *Međunarodne migracije tokovi i teorije*, Societas, Zavod za sociologiju, Zagreb, 2002.
- Vesna MIKAČIĆ, Vanjska migracija, u: *Demografski faktori razvoja Hrvatske*, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1990, 119-141.
- Ivica NEJAŠMIĆ, *Bibliografija radova o unutrašnjoj migraciji stanovništva Jugoslavije u poslijeratnom razdoblju (1945-1986)*, Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1989.
- Milan PAVELIĆ, Partizanski odred Alan, *Senjski zbornik*, 7, Senj, 1979, 211-220.
- Tihana, RUBIĆ, Sajmovi i trgovina, *Senjski zbornik*, 31, Senj, 2004.
- Nevena ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ, Prilozi poznavanju primorsko-bunjevačkog identiteta, *Senjski zbornik*, 30, Senj, 2003, 425-444.
- Maja ŠTAMBUK, O pokretljivosti seoskog stanovništva, *Revija za sociologiju*, vol. XI, br. 3-4, 1981, 125-130.
- Marija UROIĆ – Antun HURM, *Njemačko-hrvatski rječnik s gramatičkim podacima i frazeologijom*, 2. izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1994, 655.
- Ilija ŽIVKOVIĆ – Željka ŠPORDER, Duško SEKULIĆ, *Asimilacija i identitet*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.

AN ADDITION TO KNOWLEDGE OF MIGRATION
OF THE PEOPLE FROM KRIVI PUT

Summary

This work had two goals. The first was to show the migration of the people from Krivi Put during the 20th century and the second was to discover today's relationship between the emigrants and their ancestors with the local community of Krivi Put. The best day to research this is the holiday of the Our Lady of the Snow in Krivi Put when all of them gather there. The stories about the migrations of the inhabitants are related to the 20th century. These stories are different to the stories about the arrivals of the emigrants from Krivi Put to the celebration of Our Lady of the Snow with the emphasis on 2004. In the article are presented the different forms of migrations abroad (transcontinental, to the west of Europe, neighbouring countries), and migration within Croatia (mostly to Slavonia and to closer urban centres). The author researched the factors about migrations, whether they were temporary, permanent, seasonal, wandering, continuous.... and to understand the factors of suppression and attraction ('push' and 'pull' factors). The main reason of the migration of the people from Krivi Put was economic stagnation in the agriculture, urbanisation, non-existing infrastructure and communications with close urban centres. The author also presents the temporary returns home of those who left the local community or their permanent return. She also intended to know about the relationships between emigrants and their ancestors with their relatives in Krivi Put. Only a very few emigrated people from Krivi Put returned to there to live and most of them only live there during the summer. Large numbers of them who live in Croatia today build houses on the coast in the larger urban-tourist centres such as Senj, Crkivenica, Novi Vinodolski. They all gather in Krivi Put for the celebration of Our Lady of the Snow.

BEITRÄGE ZUR KENNTNIS DER MIGRATION DER LEUTE AUS KRIVI PUT

Zusammenfassung

Die Autorin des Artikels hatte zwei Ziele. Das eine war die Migration der Leute aus Krivi Put darzustellen, und das andere den Zusammenhang zwischen den Migranten und ihren Nachkommen einerseits und der lokalen Gemeinschaft andererseits zu entdecken. Der geeignete Tag für diese Untersuchung war der Festtag Maria Schnee, der auch ein Tag der Zusammenkunft der Leute aus Krivi Put von allen Seiten der Welt ist.

In diesem Artikel werden die Formen der Außenmigrationen (transkontinentale, nach Westeuropa, nach anliegenden Ländern), Innenmigrationen (meistens nach Slawonien, oder nach anliegenden urbanen Zentren). Die Autorin versuchte auf die Frage der Merkmale der Migrationen zu antworten (zeitweilige, dauerhafte, Saison- oder Kettenmigrationen, streichende, unterschweifende...).

Sie wollte in ihrer Untersuchung auch etwas über die Faktoren der Verdrängung und des Anziehens ("push" and "pull" Faktoren) sagen.

Der hauptsächliche Grund der Übersiedlung aus Krivi Put war die wirtschaftliche Stagnation der Agrikultur, Urbanisation und Nichtbestehen der Infrastruktur und der Verkehrsverbindung mit den benachbarten urbanen Zentren.

Die Autorin hatte Absicht das Verhalten der heutigen Migranten und ihrer Nachkommen gegenüber dem Zurückkehren in die Lokalgemeinschaft darzustellen, und heutiges Verhalten der Migranten und ihrer Nachkommen gegen Krivi Put zu erfahren. Sie bemerkte, dass die aus Krivi Put ausgezogenen Bewohner selten nach Krivi Put kommen (oder zurückkommen), aber sie verweilen den Sommer sehr oft im Ort ihrer Herkunft. Sie bauen auch Häuser am Meer (in Senj, Crkivenica, Novi Vinodolski), aber am Festtag Maria Schnee wollen alle in Krivi Put sein.